

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ปลูกฝัง ถ่ายทอดความรู้ เจตคติ คุณลักษณะ ทักษะ และคุณค่าต่าง ๆ ให้เกิดกับตัวผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงาม หรือทำให้ดีขึ้นในทุกด้าน นับเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ช่วยสร้างภูมิปัญญาแก่สังคม ประเทศไทย ได้มี ระบบการจัดการศึกษาที่เป็นระบบมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-เจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2441 เป็นต้นมา และได้มีการพัฒนาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ก็ยังไม่เอื้อต่อการพัฒนาพลเมืองของประเทศให้สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ถูกปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว (กรมวิชาการ, 2534) ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก เป็นสิ่งแวดล้อมทางการศึกษา ซึ่งจะมีอิทธิพลและมีผลต่อเนื่องไปสู่ระบบการศึกษาโดยตรง (Philip H. Coombs, 1985)

ปัจจุบันวิทยาการด้านต่าง ๆ เจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้ง ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาการศึกษาของชาติให้เหมาะสม สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการนั้นด้วย ในการพัฒนาการศึกษาของชาตินั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลาย ๆ ด้านด้วยกัน แต่ที่สำคัญที่สุดและเป็นหัวใจของการศึกษา คือ หลักสูตร ซึ่งต้องมีการปรับปรุง แก้ไข เปลี่ยนแปลง และพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (กรมวิชาการ, 2532) ทศวรรษกว้างขวางที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 1970 และเป็นที่ยอมรับมากขึ้นทุกที ก็คือ การศึกษา ได้แก่ การเรียนรู้ ไม่ว่าจะเรียนจากไหน เรียนอย่างไร หรือเรียนในวันไหน นอกจากนั้นยังถือว่า การศึกษา คือ กระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเริ่มต้นจากวัยทารกไปจนกระทั่งวันตาย (Philip H. Coombs, 1985)

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาประเทศจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน พบว่าการพัฒนาประเทศมีแนวโน้มที่จะมุ่งสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ด้วยพลังผลักดันหลายทางทั้งภายในและภายนอกประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับทิศทางในการพัฒนาในขั้นต่อไป ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางการเกษตรแผนใหม่ในลักษณะที่ใช้เทคโนโลยีมากขึ้น หรือพัฒนาทางอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบภายในประเทศ เป็นอุตสาหกรรมทางการเกษตรที่มีเทคโนโลยีสูงขึ้นควบคู่ไปกับการบริหารเชิงพาณิชย์การค้า และมรดกทางวัฒนธรรมก็ตาม ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อรูปแบบของชีวิต ความเป็นอยู่หรือสังคมการดำรงชีพของคนในสังคม (กรมวิชาการ, 2536)

ดังนั้น การศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการเตรียมคนให้เป็นผู้นำของสังคมและสามารถตอบสนองความต้องการการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของประเทศได้อย่างเหมาะสม จึงจำเป็นที่จะต้องเข้ามามีบทบาทมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2537) การพัฒนาไม่ใช่การผลิตวัตถุ ไม่ใช่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่การบรรลุถึงเป้าหมายเชิงวัตถุเฉพาะอย่าง แต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความรู้ ทักษะ ทศนคติ ทั้งในด้านบุคคลและสังคมด้วยความมุ่งหมายที่จะมีชีวิตและสังคมที่ดีขึ้น กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (ลีปพนนท์ เกตุทัต, 2535)

ศิลปศึกษาเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีบทบาทในด้านสร้างเสริมให้มนุษย์ได้มีพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การรับรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และสุนทรียภาพ การเรียนรู้ศาสตร์ทางศิลปะ ทำให้เป็นคนช่างสังเกต ละเอียดอ่อน ไวต่อการรับรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว มีโอกาสสำรวจ ทดลองหาประสบการณ์การรับรู้จากประสาทสัมผัสส่งเสริมให้ใช้ความคิด จินตนาการ การวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและการแก้ปัญหาอย่างมีระบบด้วยวิธีการต่าง ๆ สื่อสารความรู้สึกนึกคิดที่เป็นนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรมที่เข้าใจได้ศิลปะสามารถเชื่อมโยงกับสหวิทยาการ เพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมและเพิ่มพูนประสิทธิภาพในงานอาชีพแขนงต่าง ๆ อีกด้วย ศิลปะมีคุณค่าและจำเป็นต่อชีวิตของคน ผูกพันกับชีวิตประจำวัน แทรกซึมอยู่ในกิจกรรมทุกอย่าง ทุกสถานที่และทุกเวลา คนทุกคนมีอำนาจแห่งการแสดงออกและการสร้างสรรค์ศิลปะอยู่ในตัวมาตั้งแต่เด็ก ดังนั้น การเรียนศิลปะ นอกจากจะสนองความต้องการตามธรรมชาติ แล้ว

ยังช่วยเสริมศักยภาพในด้านความเจริญงอกงามทางการสร้างสรรค์และพัฒนาการของการแสดงออกอีกประการหนึ่ง ศิลปะจึงเป็นวิถีทางแห่งชีวิตด้านการกระทำ ความคิด ความรู้สึก และการมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขบนพื้นฐานของคุณธรรม

ความสมบูรณ์ของมนุษย์ไม่ใช่อยู่ที่ที่มีอาชีพ มีรายได้เลี้ยงตัวเองอย่างเดียว แต่ทุกคนควรเห็นความสำคัญของสังคมด้วย ความสำคัญของสังคมไม่ได้อยู่ที่ทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายเท่านั้น แต่อยู่ที่บ้านเมืองมีความน่าอยู่ มีความงดงาม มีสุนทรียภาพในหมู่คน ศิลปะจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมีในทุก ๆ คน เพราะจะเป็นสิ่งเสริมสร้างให้สังคมโดยรวมมีความน่าอยู่

คณะศึกษา “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” ได้ประมวลผลจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการการสัมมนาทางระดับภูมิภาค ณ จังหวัดขอนแก่น ลำปาง สงขลา และสรุปเป็นแนวคิดของการจัดการศึกษาว่า ความสำคัญของการศึกษาที่เสริมสร้างความมั่นคงและก้าวหน้าให้แก่ประเทศได้นั้น ต้องเป็นการศึกษาที่มี “ความพอดี” ในการผสมผสาน “คุณลักษณะต่างชั่ว” หลายเรื่องที่จำเป็นต้องมีควบคู่กันไปอย่างเหมาะสมจะกลมกลืนในทรัพยากรบุคคลของประเทศ อาทิ

- ความพอดีระหว่างการเป็นผู้นำกับการเป็นผู้ตาม
- ความพอดีระหว่างความสามารถในการทำงานเป็นหมู่คณะกับความสามารถในการดำรงตนในฐานะปัจเจกบุคคล
- ความพอดีระหว่างความสามารถแข่งขันกับความสมณะ รู้จักพอ รู้จักร่วมมือ
- ความพอดีระหว่างเสรีภาพกับความรับผิดชอบ
- ความพอดีระหว่างการเห็นความสำคัญประโยชน์ในวิทยาการสมัยใหม่กับความชื่นชมในภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม
- ความพอดีระหว่างการเปิดรับวัฒนธรรมต่างชาติกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ไทย
- ความพอดีระหว่างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการงานและฐานะกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง และเพื่อ “ความปิติแห่งการเรียนรู้”
- ความพอดีระหว่างการเพิ่มพูนทักษะความสามารถเฉพาะทางกับการเพิ่มพูนสุนทรียภาพและความรอบรู้ในภาพรวม

- ความพอดีระหว่างการเรียนรู้ผ่านสื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ กับการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ “มนุษย์สัมพันธ์มนุษย์” และ “มนุษย์สัมพันธ์ธรรมชาติ”
- ความพอดีระหว่างการจัดมวลสาระความรู้ทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์

ความพอดีต่าง ๆ เหล่านี้ จะเป็นกุญแจสำคัญในการจัดการการศึกษาที่มีคุณภาพและช่วยเสริมสร้างทั้งความเจริญทางวัตถุและความเจริญทางจิตใจให้แก่สังคมในเวลาเดียวกัน (บริษัทธนาคารกสิกรไทย มหาชน จำกัด, 2538)

ศิลปศึกษามีบทบาทในการเตรียมคนไปพัฒนาอนาคต การสร้างภาพสำหรับอนาคตจึงเป็นงานแรกที่ต้องคำนึง เป็นการวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์ มิใช่เป็นการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาเพียงอย่างเดียว (กรมวิชาการ, 2534) การวางแผนพัฒนาหลักสูตร นั้น วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535) ได้ให้ข้อคิดว่า สภาพทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เป็นสิ่งกำหนดที่นักพัฒนาหลักสูตร จะต้องศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ของสิ่งเหล่านี้อย่างชัดเจนและถูกต้องด้วยวิธีการวิจัย ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังของสังคม ความต้องการการจัดการศึกษาและหลักสูตรที่จะพัฒนาในอนาคต

ศิลปศึกษายังมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ ซึ่ง ดร.ก่อ สวัสดิพานิชย์ (2537) ได้กล่าวได้ไว้ว่า ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นักวางแผนทั้งหลายจะต้องกล่าวถึงการพัฒนากำลังคน และมักจะเน้นว่ากำลังคนที่ประเทศต้องการนั้น ได้แก่ กำลังคนฝ่ายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เมื่อเป็นดังนี้ จึงมักมีการละเลยหรือให้ความสำคัญแก่การสอนศิลปศึกษาน้อยลง นักการศึกษาควรมองเห็นความสำคัญของศิลปศึกษาซึ่งมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศ 5 ประการ ดังนี้

1. ศิลปศึกษาช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติ ทำให้เกิดลักษณะประจำชาติ ซึ่งคนในชาตินั้น ควรจะภูมิใจ
2. เมื่อศิลปศึกษาช่วยรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้ วัฒนธรรมที่เรารักษาไว้นี้ จะช่วยให้เกิดความมั่นคงของชาตินั้นได้ เพราะคนในชาตินั้น จะรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนและอยู่ร่วมกันโดยอาศัยวัฒนธรรมชนิดเดียวกัน
3. ศิลปศึกษาช่วยฝึกให้เยาวชนของชาติ มีความคิดริเริ่ม อันเป็นทางนำไปสู่การพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม

4. ศิลปศึกษาจะช่วยทำให้คนจำนวนหนึ่งมีอาชีพโดยอาศัยศิลปะที่ตนเรียนมา
5. ศิลปศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยตรงหลายเรื่อง เช่น การออกแบบ การโฆษณา เป็นต้น

ศิลปศึกษาเป็นวิชาที่โดยเป้าหมายแล้ว มุ่งที่จะส่งเสริมให้คนมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ โดยเน้นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามวุฒิภาวะในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสม เพื่อกระตุ้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ความมีเสรีภาพทางความคิดและจินตนาการ แล้วถ่ายทอดออกมาในรูปแบบที่มองเห็นได้

Monroe (Ralph W. Tyler 1970) รายงานความสำคัญของศิลปะที่มีบทบาทอย่างมากในด้านความรู้สามัญ 5 ประการด้วยกัน คือ

1. วิชาศิลปะช่วยขยายขอบเขตของการเรียนรู้ของนักเรียน ศิลปะช่วยให้เราสามารถมองสิ่งต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น เพราะเป็นการมองด้วยสายตาของศิลปิน การมีการรับรู้เช่นนั้น ไม่อาจจะได้มาโดยวิธีอื่น ๆ

2. ศิลปะสามารถทำให้ความคิดและความรู้สึกกระจ่างออกมาได้โดยอาศัยสื่ออย่างอื่นเพิ่มเติมจากคำพูด จะเห็นว่านักเรียนจำนวนไม่น้อยที่สามารถแสดงออกทางศิลปะได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าการเขียนหรือพูด ในเรื่องนี้ถือว่าเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของศิลปะที่มีต่อการศึกษา

3. ศิลปะทำให้คนมีความสมบูรณ์ขึ้น สิ่งนี้เกี่ยวกับงานศิลปะที่มีผลทำให้ผ่อนคลายความเครียดต่าง ๆ ทางอารมณ์ โดยอาศัยการแสดงออกทางสัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้แก่ การผลิตผลงานศิลปะและการแสดงออกทางการเดินรำและทางดนตรี สิ่งเหล่านี้ผ่านมาแล้ว ถือว่าการให้แต่ละบุคคลแสดงออก เป็นการผ่อนคลายความเครียดของคนเราได้ และที่สำคัญที่สุด ก็คือ เป็นการช่วยทำให้เยาวชนบางคนมีความเป็นคนสมบูรณ์ขึ้น

4. ศิลปะช่วยพัฒนาความสนใจและค่านิยมต่าง ๆ ของเยาวชนได้ เป็นที่ยอมรับกันว่าค่านิยมในเรื่องความดีความงามนั้น มีส่วนสำคัญอยู่ 2 อย่าง คือ ทั้งในแง่ความสนใจในคุณภาพ และการแสดงออกซึ่งค่านิยมต่าง ๆ ที่มีคุณประโยชน์ต่อชีวิต ซึ่งเป็นค่านิยมประเภทเดียวกับค่านิยมสูงสุดที่ชีวิตพึงมี การแสดงออกทางศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ ถือว่าเป็นพื้นฐานที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดความสนใจเหล่านี้ และช่วยพัฒนาความเข้าใจในศิลปะ และ

ความปรารถนาที่จะให้เกิดค่านิยมที่ดีต่อศิลปะนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่วิชาศิลปะมีบทบาทสำคัญยิ่งในเรื่องของการศึกษา

5. ศิลปะเป็นวิชาที่ช่วยพัฒนาความสามารถทางเทคนิคได้ นั่นคือ กระบวนการที่จะเกิดทักษะในการระบายสี การวาดภาพ การเล่นดนตรี หรือศิลปะประเภทอื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความหมายและมีความสำคัญต่อนักเรียนศิลปะทั้งสิ้น

Ralph W. Tyler (1970) กล่าวว่า จากรายงานของ Monroe นี้แสดงให้เห็นว่า ข้อเสนอแนะที่สำคัญ ๆ มากมายทางศิลปะ สมควรบรรจุไว้เป็นจุดประสงค์ของการศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับแง่ของบทบาทต่าง ๆ ของวิชาศิลปะนี้

ประเทศไทยและสังคมโลกในอนาคต จะเปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากปัจจุบันเป็นอันมาก อีกทั้งอัตราของการเปลี่ยนแปลงก็จะเพิ่มสูงขึ้นเป็นทวีคูณ การเตรียมประชากรสำหรับโลกในอนาคต จะต้องเป็นการหาวิธีการหาความรู้และการวิเคราะห์มากกว่าการเรียนรู้เนื้อหาของความรู้และการท่องจำหลักวิชา (ลีปพนนท์ เกตุทัต, 2535) ซึ่งสอดคล้องกับ Tom Anderson (1994) ซึ่งกล่าวว่านักเรียนที่ร่วมโครงการศิลปะของ I.B. (The International Baccalaureate Model of Content - Based) มีแนวโน้มอยู่ในกลุ่มวิชาทั่วไปเก่งมาก มีจำนวนมากที่ต้องการเรียนต่อแพทย์ วิศววะ ชีววิทยา ฯลฯ ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เรียนวิชาศิลปะได้เยี่ยมยอดและมีการวิเคราะห์ที่เด่นมากด้วย

การจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา เป็นระดับการศึกษาที่เชื่อมต่อระหว่างระดับประถมศึกษาและอุดมศึกษา จึงนับว่าเป็นความสำคัญยิ่งต่อการสร้างมาตรฐานการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นช่วงวัยรุ่น เป็นวัยที่มีความเชื่อ ความศรัทธา และยึดมั่นในสิ่งที่เขาได้รับรู้ ปลุกฝังความคิดความเชื่อเหล่านี้ จะพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เมื่อเขาเหล่านั้นเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ (กรมวิชาการ, 2534) ดังนั้นงานที่ทำทลายความสามารถของนักวางแผนการศึกษาในสมัยปัจจุบัน จึงเป็นการสร้างมาตรฐานและโครงการสำหรับเตรียมนักเรียนให้ออกไปดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพในโลก ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และในสภาพการณ์ใหม่ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงในอนาคต หลักเกณฑ์ในการประเมินข้อเสนอแนะทางการศึกษาจึงได้แก่ การศึกษาเพื่อใคร มีวัตถุประสงค์อย่างไร และภายในสภาพการณ์อย่างไร (Phillip H. Coombs, 1985) สมชัย วุฑฒิปรีชา (กรมวิชาการ, 2536) ยังได้ให้ความเห็นเกี่ยว

กับการจัดการศึกษา โดยเฉพาะระดับมัธยมศึกษา ว่าจะต้องเน้นเรื่องความแตกต่างให้มากที่สุด ทั้งในด้านความถนัด ความสามารถและความสนใจ โดยหลักสูตรต้องกว้าง หลากหลายและตอบสนองต่อความต้องการของแต่ละท้องถิ่นด้วย สอดคล้องกับ วัชรพินทุสมิต (2533) ซึ่งทำการวิจัยพบว่า แนวโน้มนโยบายการมัธยมศึกษาของประเทศไทยในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2535-2544) จะเป็นการศึกษาที่เตรียมคนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ได้ตรงความต้องการและความสามารถ ให้ผู้เรียนประกอบอาชีพอิสระได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นวิชาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพที่ดี มีความคิดสร้างสรรค์ มีสุนทรียภาพ และอุปนิสัยที่พึงประสงค์ นอกจากนี้ยังเป็นวิชาที่เสริมสร้างพัฒนาการในด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม อารมณ์และการรับรู้ เป็นการเตรียมประชากรวัยรุ่นของชาติให้เข้าสู่วงการอาชีพในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ รายงานการวิจัย (กรมวิชาการ, 2536) ซึ่งได้สรุปผลการจัดการศึกษาในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2533 - 2543) ว่าต้องมีเป้าหมายที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของสังคมในอนาคต สำหรับคุณลักษณะด้านพัฒนาตนได้ระบุชัดเจนในเรื่องให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการพัฒนาจิตใจ คือ รู้จักควบคุมอารมณ์ มีสุขภาพจิตแจ่มใส มนุษย์สัมพันธ์ดี ซาบซึ้งศิลปะและสุนทรียภาพ ปรับตัวได้ในสภาพสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง

จากการประชุมคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเรื่องแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรในอนาคต (กรมวิชาการ, 2538) ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาความสามารถทางศิลปศึกษาของผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ
2. เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อพัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์ การจัดการ การแก้ปัญหา และกระบวนการกลุ่ม
3. สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอนศิลปศึกษา
4. ใช้กระบวนการแนะแนว เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบตัวเองในการจัดการเรียนการสอน
5. เน้นความสมดุลระหว่างภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ในประสบการณ์ในการดำรงชีวิต

6. บูรณาการศิลปศึกษาให้สัมพันธ์กับศาสตร์ต่าง ๆ กับการดำรงชีวิต
7. การจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้เกิดความสมดุลระหว่างภูมิปัญญาและความเป็นสากล มีการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ รวมทั้งการเลือกใช้ข้อมูลข่าวสารอย่างมีวิจารณญาณ
8. จัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาให้มีความเชื่อมโยงการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ
9. ส่งเสริมและสนับสนุนสถาบันครอบครัวและชุมชน รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

คณะศึกษา “การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์” (บริษัทธนาคารกสิกรไทย

มหาชน จำกัด, 2538) มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงหลักสูตรในอนาคตไว้ว่าการปรับปรุงหลักสูตรเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอน ทั้งในด้านการเสริมสร้างความรู้ความสามารถทักษะพื้นฐาน และด้านเสริมสร้างลักษณะนิสัย จุดมุ่งหมาย คือ การสร้างคนให้มีความคิด รักในการเรียนรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม มีหลักในการตัดสินใจ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำงานได้ และทำงานร่วมกับคนอื่นเป็น รวมทั้งหาความรู้ได้เองโดยไม่สิ้นสุด มีเนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญที่เป็นปัญหาเร่งด่วน ซึ่งต้องรีบแก้ไขทั้งในห้องเรียนปกติและในกิจกรรมต่าง ๆ ในหลายสาขาวิชา สำหรับในด้านศิลปะนั้นต้องเน้นการสร้างสรรคจินตนาการและความอ่อนโยนในจิตใจของผู้เรียน การปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน ควรนำสื่อเทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด อาทิ อาจหาครูที่เก่งที่สุดของประเทศหรือของโลกมาสอนและถ่ายทำเป็นบทเรียนบรรจุลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อเผยแพร่ไปสู่ห้องเรียนต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ครูในห้องเรียนต้องปรับบทบาทตัวเองเสียใหม่จาก “ผู้ถ่ายทอดบทเรียน” เป็น “ผู้กระตุ้นและสร้างบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้” โดยมีเนื้อหาวิชาที่สามารถหยิบยกมาจากเครื่องคอมพิวเตอร์หรือวีดิทัศน์ได้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีคำสั่งให้โรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 มาแล้ว และนับตั้งแต่มีการใช้หลักสูตรดังกล่าวนี้ กรมวิชาการได้ติดตามผลการใช้หลักสูตรมาโดยตลอด เพื่อนำผลการติดตามการใช้หลักสูตรมาประกอบการพิจารณา

ดำเนินการด้านการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและสามารถพัฒนาหลักสูตรได้อย่างต่อเนื่องและถูกต้องทาง จึงได้มุ่งประเมินภาพรวมของการใช้หลักสูตร เพื่อจะได้ข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ (กรมวิชาการ, 2535) สำหรับวิชาศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น พบปัญหาที่สำคัญ คือ ด้านโครงสร้างของหลักสูตร (กรมวิชาการ, 2538) ซึ่งการจัดโครงสร้างของหลักสูตรนั้น จะเห็นได้ว่า หลักสูตรวิชาศิลปศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาบังคับแกน จำนวน 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาคการศึกษา ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ต่อเนื่องกัน โดยเปิดให้มีวิชาเลือกเสรีในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และมัธยมศึกษา 2 จำนวน 10 คาบ ต่อสัปดาห์ต่อภาคการศึกษา ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่สนใจวิชาใดสามารถเลือกได้มากขึ้น หากผู้เรียนสนใจวิชาศิลปศึกษาก็สามารถเลือกได้ โดยเลือกจากวิชาเลือกเสรีที่กำหนดให้ในหลักสูตร หรือท้องถิ่น วิชาบังคับแกนที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากเดิมเป็นการเปลี่ยนชื่อวิชาจาก ทัศนศิลปศึกษา มาเป็นวิชา ศิลปะกับชีวิต โดยการรวมเอาวิชา ทัศนศิลปศึกษาเข้าไว้เป็นวิชาเดียวกับวิชาดนตรีศึกษา กำหนดให้การจัดการเรียนการสอนเน้นที่การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินผ่อนคลาย ให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อวิชาศิลปะเป็นเบื้องต้นแรก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533)

เมื่อก้าวถึงในทางปฏิบัติแล้ว วิชาศิลปะกับชีวิตซึ่งประกอบด้วยทัศนศิลป์ดนตรีและนาฏศิลป์รวมกันอยู่ในเวลา 1 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาค จากหลักสูตรมาสู่การปฏิบัติจึงเกิดปัญหาอย่างมาก เพราะศิลปะแต่ละแขนงมีธรรมชาติของวิชาแตกต่างกัน การสอนรวมสามวิชาใน 1 คาบนั้นไม่สามารถปฏิบัติได้ จึงต้องจัดสอนเป็นภาคเรียน คือสอนทัศนศิลป์วิชาเดียวในภาคเรียนหนึ่งและอีกภาคเรียนหนึ่งก็สอนดนตรี นาฏศิลป์ ทำให้วิชาศิลปะทั้งสองกลุ่มถูกจัดสอนวิชาละภาคเรียน ในด้านการบริหารหลักสูตรไม่ว่าจะแยกสอนวิชาละภาคเรียนหรือสอนรวมในภาคเรียนเดียวกันทั้งสองกลุ่มวิชา คาบเวลาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรก็ยังน้อยเกินไปไม่พอเพียงสำหรับการจัดการเรียนการสอน ก่อเกิดปัญหาในด้านการพัฒนาผู้เรียนที่ไม่ต่อเนื่อง ซึ่งมีผลต่อการสร้างเสริมคุณลักษณะต่าง ๆ แก่ผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตรจึงเป็นไปได้ยากทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางทั้งจากนักวิชาการ นักการ

ศึกษา นักพัฒนาหลักสูตร ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปศึกษา ครูอาจารย์วิชาศิลปะ เป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้หลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนี้ ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรในสภาพการณ์ปัจจุบัน จึงพอประเมินได้ว่าจะยังเป็นปัญหามากขึ้นในสภาพการณ์อนาคต ที่ประชากรโลกเพิ่มมากขึ้น การแข่งขันทางวัตตสูง ศิลปะเพื่อพัฒนาจิตใจจึงมีความเร่งด่วนที่ต้องเสริมสร้างเพื่อผลผลิตของคนในอนาคตจักมีความเป็นคนที่สมบูรณ์ คือ ความสมดุลทั้งกายและใจ ซึ่งขณะนี้กรมวิชาการกำลังดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขอยู่

ใน 10 ปี ข้างหน้าศาสตร์ทางศิลปศึกษาคงไม่สามารถดำรงอยู่ในสภาพเดิมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมที่เป็นผลมาจากการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการขั้นสูง การวางแผนการจัดการศึกษาไว้ล่วงหน้า จึงเป็นสิ่งสำคัญในการเตรียมประชากรของชาติในอนาคต และวิชาศิลปศึกษา มีบทบาทสำคัญต่าง ๆ มากมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเป็นองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึงอย่างยิ่งสำหรับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของชาติ ผู้วิจัยในฐานะนักวิชาการศึกษา ลังกัตกรมวิชาการ ซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงเล็งเห็นความสำคัญของการรวบรวมทัศนะของผู้เชี่ยวชาญในครั้งนี ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกผู้เชี่ยวชาญเป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรโดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ ที่มีประสบการณ์เป็นผู้บริหารระดับสูงที่เกี่ยวข้องกับการร่างและพัฒนาหลักสูตรและแผนการศึกษาชาติจำนวนหนึ่งและอีกจำนวนหนึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรศิลปศึกษาที่มีประสบการณ์ในการใช้หลักสูตรศิลปศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 15 ปี รวมทั้งนักวิชาการทางด้านศิลปศึกษาที่มีประสบการณ์ในการสอนศิลปศึกษาในระดับอุดมศึกษา รวม 18 คน ผู้วิจัยเชื่อว่าการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอย่างมีทิศทางและประสิทธิภาพมากขึ้น สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตและการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้เทคนิคเดลฟายในการวิจัย เพราะเป็นเทคนิคการทำนายอนาคตที่มีกระบวนการรวบรวมข้อมูลที่น่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับวิธีการหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและนักศึกษาด้านศิลปศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2541 - 2550) ในด้านลักษณะและความสำคัญของหลักสูตร จุดประสงค์ของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร รูปแบบการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาทัศนคติของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและนักศึกษาด้านศิลปศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (พ.ศ.2541-2550) ในด้านต่อไปนี้

- 1.1 ลักษณะและความสำคัญของหลักสูตร
- 1.2 จุดประสงค์ของหลักสูตร
- 1.3 โครงสร้างของหลักสูตร
- 1.4 รูปแบบการเรียนการสอน
- 1.5 สื่อการเรียนการสอน
- 1.6 การวัดและประเมินผล

2. การวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 18 คน ดังนี้

1. ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร

เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ ที่มีประสบการณ์เป็นผู้บริหารระดับสูงที่เกี่ยวข้องกับการร่างและพัฒนาหลักสูตรและแผนการศึกษาชาติ

2. นักศึกษาด้านศิลปศึกษา ประกอบด้วย

2.1 ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรศิลปศึกษาที่มีประสบการณ์ในการใช้หลักสูตรศิลปศึกษามาแล้ว ไม่น้อยกว่า 15 ปี

2.2 นักวิชาการทางด้านศิลปศึกษา ที่มีประสบการณ์ในการสอนศิลปศึกษา
ในระดับอุดมศึกษา

3. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยอนาคตโดยใช้เทคนิค การวิจัยอนาคตแบบเทคนิค
เดลฟาย (Delphi Technique) จำนวน 3 รอบ

คำจำกัดความในการวิจัย

ทัศนะ หมายถึง ความเชื่อหรือความคิดเห็นที่ได้จากการตัดสินใจ ความรู้สึก
ประทับใจ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นหรือความคิดที่ยังไม่ได้พิสูจน์ออกมาเป็นข้อสรุปที่แน่นอน
เป็นแนวคิดที่ได้มาอย่างกว้าง ๆ แสดงถึงลักษณะความเป็นไปได้มากกว่าความรู้

ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง ผู้มีประสบการณ์ด้านการพัฒนา
หลักสูตรระดับชาติ และปฏิบัติงานในระดับผู้บริหารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา
หลักสูตร ตลอดจนมีผลงานทางด้านการพัฒนาหลักสูตรที่ได้เผยแพร่เป็นที่ยอมรับใน
วงวิชาการ

นักการศึกษาด้านศิลปศึกษา หมายถึง นักวิชาการหรืออาจารย์ศิลปศึกษาที่
สำเร็จการศึกษาทางสาขาวิชาศิลปศึกษาอย่างน้อยในระดับปริญญาตรี และมีประสบการณ์
ด้านการสอนศิลปศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา
หลักสูตรศิลปศึกษาอย่างต่อเนื่องมาไม่น้อยกว่า 15 ปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
ให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต
2. เป็นแนวทางให้แก่สถาบันการศึกษาที่ผลิตครูสาขาศิลปศึกษา เพื่อการ
ปรับปรุงการผลิตครูสาขาศิลปศึกษา ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. เป็นประโยชน์ต่อครูสอนศิลปศึกษาในการปรับปรุงการเรียนการสอน
ศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น